

Domsrätt över personlighetskränkningar på internet

Tillkomsten av internet har öppnat helt nya möjligheter att såväl sprida som nå information utan att hindras av nationella gränser. Medan det mesta av informationen på nätet är värdefull och nyttig kommer man inte ifrån att det även förekommer information som är skadlig, exempelvis genom att inverka menligt på en persons rykte och goda namn. Sådan skadlig information, särskilt om den är falsk eller kränker en persons privatliv, kan, beroende på tillämplig nationell rätt, berättiga den skadelidande till skadestånd och/eller ge honom rätt att kräva att den skadliga informationen korrigeras eller tas bort från nätet.

Ska den skadelidande kunna utkräva sin rätt förutsätter det naturligtvis att han eller hon har tillgång till en domstol som är behörig att pröva kravet. I gränsöverskridande situationer är de olika nationella domstolarnas jurisdiktion (domsrätt) inte alltid självklar. Traditionellt har varje land reglerat sina domstolars domsrätt autonomt, men numera finns det en del internationella instrument vilka koordinerar, harmoniserar eller t.o.m. unifierar de däri deltagande staternas behörighet. Det för svenskt vidkommande viktigaste instrumentet av denna typ är EU-förordningen nr 1215/2012 av den 12 december 2012 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträtts område (omarbetning), känd under namnet Bryssel Ia-förordningen.¹ Denna förordning, som är direkt tillämplig i samtliga EU-länders domstolar, ersatte den tidigare Bryssel I-förordningen av år 2000, vilken i sin tur ersatte en Brysselkonvention av 1968, men denna kommentar handlar om stadganden vilka till sitt innehåll under resans gång inte har ändrats, och därför även idag ska tolkas med beaktande av tidigare auktoritativa prejudikat meddelade av EU-domstolen och dess föregångare (EG-domstolen).

Förordningens viktigaste domsrättsregel finns idag i dess artikel 4(1) och föreskriver att talan mot den som har hemvist i en medlemsstat ska väckas vid domstol i den medlemsstaten. Det finns dock ett antal undantag, bl.a. särskilda behörighetsbestämmelser för vissa typer av tvister. Det för denna kommentar viktigaste undantaget framgår av artikel 7(2), enligt vilket talan mot en person som har hemvist i en medlemsstat avseende en utomobligatorisk förpliktelse får väckas i en annan medlemsstat vid domstolen för den ort där skadan inträffade eller kan inträffa. Kommentaren fokuserar på detta stadgande, som motiveras med en förmodad särskilt nära anknytning mellan tvisten och denna domstol samt intresset av en god rättskipning och ett ändamålsenligt förfarande, bl.a. med hänsyn till tillgång till bevisning. Kommentaren behandlar således inte

¹ EUT 2012 L 351 s. 1.

andra tänkbara jurisdiktionsgrunder, såsom kumulation med ett pågående brottmål (artikel 7(3)) eller prorogationsavtal mellan parterna (artikel 25).

Den 17 oktober 2017 meddelade EU-domstolen sin dom i saken *Bolagsupplysningen v. Svensk Handel* (mål C-194/16), avseende tillämpning av artikel 7(2) på personlighetskränkningar på internet. Trots att det inte rör sig om EU-domstolens första dom om sådana kränkningar medför den viktiga klargöranden i förhållande till tidigare avgöranden. Att EU-domstolen själv betraktar den nya domen som viktig framgår redan av att den meddelats av domstolens stora avdelning.

Relevanta faktiska omständigheter i målet kan något förenklat sammanfattas på följande sätt. Ett i Estland registrerat bolag med merparten av sin verksamhet i Sverige väckte, tillsammans med en anställd, inför estnisk domstol talan mot ett svenskt bolag. De kärende hävdade att svarandens hemsida innehöll oriktiga uppgifter och kränkande kommentarer, och yrkade att domstolen skulle förpliktiga svaranden att rätta respektive avlägsna dessa samt betala skadestånd till käredebolaget för ekonomisk skada och till den anställde för ideell skada. Eftersom svaranden hade hemvist i Sverige och dess svenskspråkiga hemsida väsentligen riktade sig till i Sverige bosatta personer, blev den estniska Högsta domstolen tveksam beträffande sin behörighet, och vände sig till EU-domstolen med begäran om ett förhandsavgörande avseende tolkning av artikel 7(2).

EU-domstolen utgick i sitt resonemang från sina tidigare avgöranden, delvis härstammande från tiden före internets tillkomst. Redan år 1976 bestämde domstolen att uttrycket ”den ort där skadan inträffade” (*the place where the harmful event occurred*) ger kärenden rätt att vid distansdelikt välja mellan domstolen där den skadegörande handlingen företagits och domstolen där den skadliga effekten uppkommit.² Specifikt avseende förtal i medier med internationell spridning uttalade domstolen i *Shevill*-saken,³ avgjord 1995, att den drabbade kan väcka skadeståndstalan mot utgivaren antingen vid domstolarna i den konventionsstat⁴ där denne är etablerad (denna stat är för övrigt normalt identisk med den stat där den skadebringande handlingen företagits), eller vid domstolarna i den konventionsstat där publikationen spridits och där den drabbade påstår sig ha utsatts för ett angrepp på sitt rykte. Använder sig kärenden av det sistnämnda alternativet är domstolen i varje medlemsstat behörig att pröva enbart de skador som orsakats i domstolslandet (man talar i detta sammanhang ibland om mosaik-metoden, eftersom den medför en fragmentering av processerna). Det kan tilläggas att frågan om huruvida den påstådda kränkningen verkligen medfört viss skada måste hänföras till prövning av själva saken; för domsrättsändamål räcker det med att kärenden påstår att dylik skada har uppkommit, förutsatt att

² Se *Bier v. Mines de potasse d'Alsace*, mål 21/76.

³ Se *Shevill v. Presse Alliance*, mål C-68/93.

⁴ Målet handlade om tolkning av 1968 års Brysselkonvention. I samband med Brysselförordningarna talar man istället om medlemsstat.

påståendet inte uppenbart, dvs. även utan ett detaljerat bevisförfarande, framstår som oriktigt.⁵

I sitt nyare och dessutom redan internetrelaterade avgörande av 2011 i *eDate*-saken, avseende förtal på en österrikisk webbsida rörande en i Tyskland hemmahörande fysisk person, tolkade EU-domstolen artikel 7(2) på ett ännu mera vidsträckt sätt och tillerkände den drabbade ett ytterligare alternativ.⁶ Domstolen bestämde att den som anser sig kränkt av en webbsidas innehåll har rätt att väcka talan om ersättning för hela skadan vid domstolarna i den medlemsstat där han har ”centrum för sina intressen”. Behovet av denna nya domsrättsgrund motiverade EU-domstolen med hänvisning till internets speciella natur. Publicering på en webbplats skiljer sig enligt domstolen från territoriell spridning av exempelvis tryckta skrifter på så sätt att webbplatsen i princip riktar sig till en obegränsad publik och dess innehåll ögonblickligen kan nås av ett obegränsat antal internetanvändare överallt i världen, helt oberoende av avsändarens avsikter och kontroll avseende tillgängligheten utanför den medlemsstat där avsändaren är etablerad. Beträffande fastställelsen av den drabbades intressecentrum menade domstolen att detta i allmänhet motsvarar den plats där han eller hon är stadigvarande bosatt, låt vara att andra faktorer, såsom utövande av en yrkesverksamhet, kan göra att centrumet får anses ligga i en annan stat. Av domen framgår också att den nya jurisdiktionsgrunden inte berövar kändanden hans rätt enligt *Shevill*-domen (se ovan) att i stället väcka talan i varje medlemsstat rörande i den medlemsstaten uppkommen skada.

I det aktuella nya målet var det klart att de estniska domstolarnas behörighet inte kunde grundas vare sig på svarandens hemvist eller på orten för den skadegörande händelsen. Det som återstod var således frågan huruvida deras domsrätt kunde härledas från i Estland uppkommen skada.

EU-domstolen bekräftade till att börja med den tolkning av artikel 7(2) som framgår av ovanstående prejudikat. Domstolen stärkte faktiskt denna tolkning genom att uttala att den gäller oberoende av om den påstådda skadan är av materiell eller immateriell (dvs. ideell) art och att det inte heller är avgörande om den drabbade är en fysisk eller en juridisk person. I dessa avseenden kunde således det estniska bolagets materiella skador och den anställdes immateriella skador behandlas på samma sätt. Såväl *Shevill*- som *eDate*-domen handlade endast om fysiska personers ideella skadeståndskrav, varför den nya domen innebär ett viktigt klagörande av rättsläget. Likabehandlingen av materiella och immateriella skador motiverades av domstolen med att de visserligen kan behandlas olika i den tillämpliga materiella rätten men att detta saknar betydelse när det gäller att bestämma centrum för den berörda personens intressen såsom varande den plats där en domstol bäst kan bedöma de faktiska skadeverkningarna av

⁵ Jfr *Kolassa v. Barclays Bank*, mål C-375/13.

⁶ Se *eDate Advertising v. X*, mål C-509/09. Se också det med *eDate*-målet förenade målet *Martinez v. MGN*, mål C-161/10.

publiceringen. Såvitt gäller likabehandling av fysiska och juridiska personer anförde domstolen att den särskilda behörighetsbestämmelsen för skadestånd utanför avtalsförhållanden i artikel 7(2) skiljer sig från förordningens särskilda domsrättsregler för försäkrings-, konsument- och anställningstvister genom att den inte avser att ge ett stärkt skydd åt den svagare parten. Denna argumentation av EU-domstolen är enligt min mening förnuftig, särskilt om man betänker att det bakom publicering på internet, i motsats till traditionella massmedier, ofta ligger en fysisk person vars resurser inte är starkare än karendens.

Till följd av att EU-domstolen således slog fast att centrum för den drabbades intressen utgör en domsrättsgrund enligt artikel 7(2) även när den vars personlighetskydd kränkts är en juridisk person fick domstolen också ta ställning till hur detta intressecentrum ska fastställas. Det vid ytligt påseende besläktade begreppet ”huvudsakliga intressen” (*centre of main interests* eller COMI) i EU:s insolvensförordning nr 2015/848 åsyftar i princip insolventa gäldenärer och tjänar helt andra syften än de drabbades intressecentrum i mål rörande personlighetskränkningar på internet, varför det vore direkt olämpligt att söka vägledning i avgöranden rörande den förordningen. Som redan har nämnts ansåg EU-domstolen redan i *eDate*-domen att centrum för en fysisk persons intressen normalt – låt vara inte alltid – sammanfaller med personens stadigvarande bosättningsort. Såvitt gäller juridiska personer uttalade domstolen i den nya domen att deras intressecentrum ska bestämmas utifrån den plats där personen i fråga utövar sin huvudsakliga ekonomiska verksamhet. Detta centrum kan, men behöver inte, sammanfalla med den juridiska personens stadgeenliga säte. Domstolen tog i detta sammanhang upp att den i det aktuella målet berörda estniska juridiska personen utövade merparten av sin verksamhet i Sverige, och att det således fick antas att personens kommersiella anseende, som kunde påverkas av den omtvistade publiceringen, var viktigare i Sverige än i någon annan medlemsstat och att en eventuell skada på detta anseende var mest märkbar där. Det var därför de svenska domstolarna som var bäst lämpade att bedöma förekomsten och omfattningen av den påstådda kränkningen, särskilt som de skadliga uppgifterna publicerats på en professionell webbplats som drevs i Sverige och som med hänsyn till språket väsentligen var avsedd för internetanvändare bosatta där. Att EU-domstolen på detta sätt vid bestämmande av karendens intressecentrum även hänvisade till vissa omständigheter hänförliga till svaranden (t.ex. att denne var professionell och att hans webbsida var på svenska) kan synas märkligt och tyder på att en och samma persons intressecentrum tydligen kan variera beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, bl.a. typen av skada och egenskaperna hos svaranden. En fysisk person kan exempelvis ha centrum för vissa intressen i den stat där han och hans familj är bosatta, samtidigt som centrum för hans andra intressen finns i den stat där han bedriver sin ekonomiska verksamhet.

Trots att det synes inte ha varit nödvändigt i målet fann EU-domstolen det påkallat att även yttra sig om sådana fall där något relevant centrum för den

kärande juridiska personens intressen inte kan identifieras på grund av att det inte kan visas att den har det mesta av sin ekonomiska verksamhet i en viss medlemsstat. Ett tänkbart exempel är en kärande som har sitt intressecentrum utanför EU. En sådan kärande åtnjuter av naturliga skäl inte fördelen att i fråga om hela skadan få väcka talan i den medlemsstat där han har sitt intressecentrum, utan måste begränsa sina yrkanden till den skada som uppkommit i respektive forumstat (med mindre domsrätt avseende hela skadan kan stödjas på någon annan domsrättsgrund, såsom svarandens hemvistort eller orten för den skadegörande händelsen).

Beträffande de fall där domsrätten är begränsad till den skada som uppstått i forumstaten har EU-domstolens nya dom infört en viktig åtskillnad mellan krav på monetärt skadestånd och krav på att svaranden rättar eller tar bort visst innehåll på sin webbsida. Eftersom domen utgår ifrån att ett webbinnehåll är tillgängligt överallt och räckvidden av dess spridning i princip är obegränsad, kan yrkanden om rättelse respektive avlägsnande av sådant innehåll, i motsats till rena skadeståndsyrkanden, enligt EU-domstolen framställas endast vid en domstol som är behörig att pröva skadan i dess helhet. Trots att jag i allmänhet föredrar dylik holistisk inställning framför mosaikprincipen anser jag inte att EU-domstolens motivering på denna punkt är helt övertygande. Domstolen synes förbise den senaste tekniska utvecklingen, som gör det möjligt att begränsa en webbsidas tillgänglighet till ett visst territorium (s.k. geoblockering). Genom att skapa olika webbsidor för olika länder kan man numera åstadkomma ett resultat som uppfyller en nationell domstols föreläggande om rättelse eller avlägsnande av visst webbinnehåll med verkan för internetanvändare i domstolslandet utan att därmed samtidigt inskränka samma innehålls tillgänglighet i andra länder. Det är möjligt att geoblockeringstekniken ännu inte är hundra procentigt pålitlig, men den utvecklas snabbt oavsett om den på grund av sina mörkare sidor (möjlighet av statlig censur av internet osv.) är välkommen eller ej.

Det är också värt att nämna att EU-domstolen uttryckligen begränsar sina slutsatser till personlighetskränkningar genom internet, men samma resonemang skulle kunna föras beträffande andra informationskanaler vilkas gränsöverskridande effekt är besvärlig att begränsa och kontrollera, såsom kortvågsradio eller satellittelevison. EU-domstolen talar vidare endast om personlighetskränkningar, men dess resonemang torde passa även tvister rörande intrång på internet i olika immaterialrättigheter såsom varumärken eller upphovsrätt.

Avslutningsvis bör påpekas att diskussionen om Bryssel Ia-förordningens artikel 7(2) inte bör föras utan att man därvid håller i åtanke sambandet mellan domsreglerna och reglerna om fastställande av tillämplig materiell rättsordning (kollisionsreglerna). De materiella privaträttsliga reglerna om personlighetsskydd varierar i betydande grad från land till land, även bland EU-länderna, beroende på legitima skillnader mellan deras uppfattningar om den optimala avvägningen mellan personlighetsskyddet och yttrandefriheten. Kollisionsreglerna skiljer sig också åt, eftersom EU-förordningen nr 864/2007 om tillämp-

lig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II-förordningen) i sin artikel 1(2)(g) från sitt tillämpningsområde helt undantar alla förpliktelser som har sin grund i kränkning av privatlivet eller personlighetsskyddet, inberäknat ärekränkning.⁷ Bestämmandet av tillämplig lag är i dessa fall således lämnat till varje medlemsstats autonoma internationella privaträtt. Enligt den nya domen kan yrkanden avseende rättelser eller borttagande av kränkande webbinnehåll inte prövas i en medlemsstat vars domsrätt endast kan grundas på där uppkommen skada. Om en person med intressecentrum i Sverige men med vissa intressen också i Estland anser sig ha blivit kränkt på en webbsida styrd från Sverige av ett svenskt företag, så kan han inför estnisk domstol kräva skadestånd för i Estland uppkommen skada, men inte yrka att den estniska domstolen förelägger svaranden att rätta eller avlägsna det kränkande innehållet från webbsidan. Sistnämnda yrkande måste istället riktas till en svensk domstol, förmodligen även om det mesta av skadan uppkommit i just Estland. Detta innebär dock inte att den svenska domstolen nödvändigtvis ska pröva yrkandet enligt svensk rätt. Den svenska internationella privaträtten är på denna punkt ganska oklar,⁸ men det kan inte uteslutas att den svenska domstolen väljer att i fråga om den i Estland uppkomna skadan tillämpa estnisk rätt och, i den mån det har stöd i denna rätt och anses tekniskt genomförbart, förelägga svaranden att göra visst webbinnehåll otillgängligt just i Estland. Men det är en annan historia.

Michael Bogdan

⁷ Rom II-förordningens artikel 30(2) förutsätter att vissa steg ska tas i syfte att fylla denna lucka, men något framsteg synes inte ha uppnåtts på denna punkt.

⁸ Se t.ex. *Michael Bogdan*, ”Gränsöverskridande personlighetskränkningar och svensk internationell privaträtt”, i Johan Germandt, Jan Kleineman och Stefan Lindskog (red.), *Festskrift till Gertrud Lennander*, Jure Förlag, Stockholm 2010, s. 28–37.